

ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมกับค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของครัวเรือนไทย
Socioeconomic Factors and Educational Expenditure of
Thai Households

สถิติ พันแสน^{1*} และ บุญธรรม ราชรักษ์²

¹สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ประเทศไทย

²คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ประเทศไทย

*ผู้รับผิดชอบบทความ

ผลงานอ.ประจำหลักสูตร/ผู้รับผิดชอบหลักสูตร/ผู้สอน(1)-(24)

Sathit Phansean^{1*} and Boontham Racharak²

E-mail: roonmarine@gmail.com¹, thamracharak@gmail.com²

¹Department of Economics, Faculty of Economics, Ramkhamhaeng University, Thailand

²Faculty of Economics, Ramkhamhaeng University, Thailand

*Corresponding author

Received: March 26, 2019 / Revised: April 24, 2019 / Accepted: April 24, 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของครัวเรือนไทย ประกอบด้วย 4 ปัจจัย คือ ปัจจัยเพศและสถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน ปัจจัยอายุและการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ปัจจัยสมาชิกในครัวเรือน และปัจจัยรายได้และหนี้สินของครัวเรือน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นครัวเรือนไทยที่มีค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือน จำนวนทั้งสิ้น 15,806 ครัวเรือน ซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิจากโครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2560 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ผู้ศึกษาใช้การคัดเลือกตัวแปรเพื่อเข้าสู่แบบจำลองการวัดด้วยการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสำรวจ การวิเคราะห์ปัจจัยเชิงยืนยันเพื่อตรวจสอบโครงสร้างของแบบจำลองและทำการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง ผลการศึกษา สรุปดังนี้ แบบจำลองสมการโครงสร้างค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของครัวเรือนไทยมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ นอกจากนี้ยังพบว่า ทั้งสี่ปัจจัยมีอิทธิพลทางตรงต่อค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของครัวเรือนไทย โดยปัจจัยรายได้และหนี้สินของครัวเรือนและปัจจัยสมาชิกในครัวเรือนมีอิทธิพล

คำสำคัญ: ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม; ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา; ครัวเรือนไทย

อารยประเทศได้ ตลอดจนการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงย่อมมีโอกาสก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ การหารายได้เพื่อเลี้ยงชีพและเลี้ยงครอบครัวได้ดีกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ ดังนั้น การศึกษาถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนากำลังคนหรือความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ ให้มีคุณภาพและสามารถใช้ศักยภาพได้อย่างเต็มที่ สำหรับการเตรียมพร้อมด้านกำลังคนเพื่อเป็นประชากรที่มีคุณภาพนั้น การศึกษาจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศเพราะการศึกษาช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในรูปแบบของการเพิ่มความรู้อะกษะ ความสามารถ ทำให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในด้านวิทยาการต่าง ๆ ช่วยในการพัฒนาประเทศ ที่ผ่านมามาตรา 54 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 54 วรรคหนึ่ง ระบุว่า “รัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 3 พ.ศ. 2553 มาตรา 10 ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” รวมทั้งนโยบายเรียนฟรี 12 ปี และโครงการกู้ยืมเงินเพื่อการศึกษา รวมถึงเป็นแหล่งทุนหลักในการสนับสนุนการศึกษา ขณะที่ภาครัฐเป็นแหล่งทุนหลักในการสนับสนุนการศึกษา แต่ครัวเรือนยังคงมีค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาส่วนเกินจากที่รัฐให้การสนับสนุน ได้แก่ ค่าเล่าเรียน/ค่าธรรมเนียมการศึกษา ค่าเครื่องแบบนักเรียน ค่าสมุดหนังสือ อุปกรณ์การเรียนต่าง ๆ ค่าเดินทางไปเรียน ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนเกินจากที่รัฐสนับสนุนนี้อาจสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมไทยในยุคปัจจุบันที่มีการแข่งขันกันสูงในสังคมเพิ่มมากขึ้น วิถีชีวิตของคนเราต่างจากในอดีต ผู้ปกครองหรือหัวหน้าครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีหรือไม่ดีต่างก็มุ่งหวังที่จะให้สมาชิกในครัวเรือนได้มีการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพ ได้เรียนในสถานศึกษาที่ดีที่สุด เพื่อจะได้ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์การศึกษา (2555, หน้า 77-79) ได้สรุปว่า ผู้ปกครองที่มีสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจที่ต่างกันจะมีค่าใช้จ่ายทางการศึกษาแตกต่างกัน และยังพบว่า นักเรียนที่มาจากรีเรือนที่มีรายได้สูงมีทรัพยากรที่สามารถใช้จ่ายเพื่อการศึกษาได้มากจะมีทางเลือกในการใช้จ่ายด้านการศึกษาในรายการต่าง ๆ ได้อย่างอิสระ ในขณะที่ครัวเรือนที่มีฐานะยากจนไม่มีทางเลือกในการใช้จ่าย เพราะต้องเลือกในการใช้จ่ายเฉพาะรายการที่จำเป็นเท่านั้นสอดคล้องกับ นริญญา จันทร์กลัษ (2558, หน้า 81-84) ได้สรุปว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมมีผลต่อการแปรผันของค่าใช้จ่ายทางการศึกษา โดยปัจจัยที่ส่งผลกระทบมากที่สุด คือ ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ภาคที่อยู่อาศัยของครัวเรือนและรายได้ของหัวหน้าครัวเรือน

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้ปกครองหรือหัวหน้าครัวเรือนทั้งที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีหรือมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีต่างก็มุ่งหวังที่จะให้สมาชิกในครัวเรือนได้มีการศึกษาที่ดีมีคุณภาพ จึงยอมทุ่มเทให้บุตรหลานได้เรียนในสถานศึกษาที่ดีที่สุด ได้เรียนพิเศษ ซึ่งก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาเพิ่มมากขึ้นของครัวเรือนและส่งผลกระทบต่อโอกาสในการศึกษาต่อของเด็กที่มาจากรีเรือน มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี จากความสำคัญ

ของปัญหาข้างต้น ผู้ศึกษาจึงต้องการศึกษาถึงแบบจำลองสมการโครงสร้างของค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของครัวเรือนไทยจากโครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2560 ครอบคลุมเฉพาะค่าใช้จ่ายทางตรงเท่านั้น โดยพิจารณาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของครัวเรือนไทยเพื่อสะท้อนแนวคิดของสังคมไทยเกี่ยวกับการลงทุนด้านการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือนในยุคปัจจุบัน รวมถึงยังใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของครัวเรือนไทยต่อไปด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของรูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของครัวเรือนไทย
2. เพื่อศึกษารูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของครัวเรือนไทย

ขอบเขตของการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2560 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยประชากรเป้าหมายในการวิจัย คือ ครัวเรือนไทยที่มีค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือน และหัวหน้าครัวเรือน เป็นผู้ตอบแบบสอบถามทุกข้อคำถามที่ผู้วิจัยนำมาประยุกต์ใช้เป็นตัวแปรในการวิจัยครั้งนี้ด้วยตัวเอง จากโครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2560 ครอบคลุมเฉพาะค่าใช้จ่ายทางตรงเท่านั้น

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์ตามแนวคิดทฤษฎีสำหรับกำหนดตัวแปรในการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาครั้งนี้ ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของ Kamat (1968, p. 77) ได้สรุปว่า แบ่งค่าใช้จ่ายทางการศึกษาออกไว้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ค่าใช้จ่ายส่วนตัวของนักเรียน (student cost) ซึ่งได้แก่ ค่าธรรมเนียม ค่าหนังสือ และค่าอุปกรณ์การศึกษา ค่าอาหาร ค่าที่พัก ค่าเสื้อผ้า รวมถึงค่าเสียโอกาสในการทำงาน (opportunity cost) ที่ผู้ปกครองหรือนักเรียนต้องเสียไปในขณะที่กำลังศึกษาอยู่ในสถานศึกษาและค่าใช้จ่ายของสถาบัน (institutional cost) ซึ่งได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของสถาบันการศึกษา และค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุนที่เป็นค่าใช้จ่ายในการก่อสร้าง ค่าใช้จ่ายในด้านที่ดิน สิ่งก่อสร้าง รวมถึงค่าใช้จ่ายครุภัณฑ์ สอดคล้องกับ Blaug (1971, p. 4) และ Sheehan (1973, pp. 31-43) ได้สรุปเป็นในแนวทางเดียวกันว่า ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาถือเป็นการลงทุนอย่างหนึ่ง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท เป็นการลงทุนทางสังคม หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่สถาบันและภาครัฐเป็นผู้รับผิดชอบ และการลงทุนส่วนบุคคลเป็นค่าใช้จ่ายที่ผู้เรียนเป็นผู้รับผิดชอบ แบ่งเป็นค่าใช้จ่าย

ทางตรง ได้แก่ ค่าธรรมเนียม ค่าหนังสือและค่าอุปกรณ์การศึกษา ค่าอาหาร ค่าที่พัก ค่าเสื้อผ้า และค่าใช้จ่ายทางอ้อมเป็นค่าใช้จ่ายในลักษณะของการสูญเสียรายได้ เนื่องจากการใช้เวลาในการศึกษาแทนที่จะใช้เวลานั้นในการทำงานเพื่อหารายได้ ทำให้เสียโอกาสที่จะได้รับรายได้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2540, หน้า 3-4) ในการจัดการศึกษาผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมในการรับภาระค่าใช้จ่ายตามกำลังความสามารถของครอบครัว โดยที่รัฐจะมีกลไกในการสนับสนุนแก่ผู้ยากไร้และผู้ที่ขาดโอกาสนั้น จะต้องพิจารณาถึงสาเหตุต่าง ๆ เพื่อประกอบการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของคนกลุ่มต่าง ๆ โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มคนที่มีฐานะ มีรายได้ดี จัดเป็นกลุ่มที่รับภาระค่าใช้จ่ายได้ ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายทางการศึกษาด้วยตนเองทั้งหมด
2. กลุ่มคนที่มีฐานะปานกลาง สามารถรับภาระค่าใช้จ่ายได้บ้าง แต่ไม่ทั้งหมดรัฐต้องเข้าไปช่วยเสริมในรูปแบบการจัดกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา คิดดอกเบี้ยในอัตราที่ต่ำมาก เป็นต้น
3. กลุ่มคนที่มีฐานะยากจน รายได้ไม่เอื้ออำนวยต่อการที่จะส่งบุตรหลานเข้าเรียนได้ รัฐจะต้องจัดการศึกษาแบบให้เปล่า ครอบคลุมตั้งแต่ค่าธรรมเนียมการศึกษา ค่าเสื้อผ้า ค่าหนังสือ ค่าอาหาร หรืออาจรวมไปถึงค่าที่พักให้นักเรียนด้วย

สรุปผลการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาแบ่งเป็นค่าใช้จ่ายทางตรง ประกอบด้วย ค่าธรรมเนียม ค่าบำรุงการศึกษา ค่าหนังสือ ค่าอาหาร ค่าที่พัก ค่าเดินทาง เป็นต้น และค่าใช้จ่ายทางอ้อมที่อยู่ในลักษณะของค่าเสียโอกาสจากการที่ใช้เวลาในการศึกษา แทนที่จะใช้เวลานั้นในการทำงานเพื่อหารายได้

วิธีการดำเนินการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2560 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยเลือกเฉพาะครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายทางการศึกษา ซึ่งมีจำนวน 15,806 ครัวเรือน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้างด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติขั้นสูง ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการ และเกณฑ์ในการตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของแบบจำลองกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

1. ตัวแปรอิสระ ได้แก่
 - 1.1 ภาคที่อยู่อาศัยของครัวเรือน
 - 1.2 เขตที่อยู่อาศัยของครัวเรือน
 - 1.3 เพศของหัวหน้าครัวเรือน
 - 1.4 อายุของหัวหน้าครัวเรือน
 - 1.5 สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน
 - 1.6 ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน

